

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ НАВЧАННЯ ТА ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

УДК 364.442-056.26:004

ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ОСІБ ІЗ ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ

Л. А. ДІТКОВСЬКА

Соціально-економічна ситуація, що склалася на сучасному етапі розвитку України, кризові явища у сфері економіки і фінансів зумовлюють необхідність посилення соціального захисту усіх вразливих верств населення, у тому числі й інвалідів. Соціальний захист осіб із обмеженими можливостями визначає комплекс заходів направлених на створення правових, економічних, соціально-побутових і соціально-політичних умов для задоволення їх потреб щодо покращання здоров'я, матеріального забезпечення, трудової діяльності тощо.

Збільшення кількості людей, які мають значні фізичні або психічні відхилення, їх низький рівень матеріального забезпечення, моральна незахищеність актуалізували важливість процесу їх соціалізації. Особливого значення набуває проблема не тільки інвалідності, а і соціальної адаптації, реабілітації та інтеграції осіб із обмеженими можливостями як механізму створення для них гідних умов життя і праці. Реалізація цього завдання вимагає системних рішень. Важливою умовою соціальної адаптації інвалідів є впровадження у суспільну свідомість ідеї рівних прав і можливостей для всіх. Саме таке взаємовідношення є потужним фактором адаптаційного процесу.

Сучасний етап розвитку інформаційного суспільства характеризується ґрунтовними змінами в усіх сферах життєдіяльності людини. Одним із найважливіших факторів, що впливають на формування інформаційного суспільства є інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ). У Законі України „Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 роки” зазначено, що „основним завданням розвитку інформаційного суспільства в Україні є сприяння кожній людині на засадах широкого використання сучасних ІКТ можливостей створювати інформацію і знання, користуватися та обмінюватися ними” [3]. Тому, щоб стати гідним членом сучасного інформаційного суспільства необхідно бути активним користувачем інформаційно-комунікаційних технологій.

Різні аспекти соціальної адаптації, реабілітації та інтеграції осіб із обмеженими можливостями досліджували О. Безпалько І. Іванова, І. Зверєва, Т. Семігіна, Л. Тюття, Є. Холостова, А. Шевцов та ін.

Мета цієї статті означити напрями застосування інформаційно-комунікаційних технологій у системі соціальної адаптації осіб із обмеженими можливостями.

Аналіз наукової літератури та нормативно-правових документів дозволяє констатувати, що в Україні відсутній єдиний термінологічний апарат стосовно осіб, які мають порушення здоров'я та обмеження життєдіяльності.

У законодавчих документах України, як правило, домінує термін „інвалід”, у документах ООН використовується термін „persons with disabilities” – людина з обмеженими можливостями.

У науковій літературі вживаються різні поняття: інвалід (В. Ляшенко, І. Томаржевська); особи з обмеженнями життєдіяльності (А. Шевцов); особи з особливостями психофізичного розвитку (В. Синьов, Л. Фомічова, О. Хохліна); особи з обмеженими функціональними можливостями (Н. Мирошниченко); люди з особливими потребами (П. Таланчук, М. Томчук); люди з обмеженими можливостями (В. Сушкевич) тощо.

У своєму дослідженні ми будемо використовувати термін особа з обмеженими можливостями.

Питання соціальної адаптації людей із обмеженими можливостями в Україні стоїть надзвичайно гостро. Соціальну допомогу інвалідам, яка довгі роки проголошувалася і з різним ступенем успішності втілювалася у життя, змінюють прогресивні ідеї і технології соціальної адаптації та інтеграції інвалідів у сучасне суспільство як повноправних його членів. Важливим завданням держави є забезпечення повноцінної участі людей із обмеженими можливостями у суспільному житті та вирішення питань, пов'язаних із залученням їх до активного життя.

Соціальна адаптація – це процес пристосування людини до умов соціального середовища за допомогою різних соціальних засобів. Соціальна адаптація осіб із обмеженими можливостями розглядається вченими як процес або результат процесу, який передбачає гармонійне, з погляду індивідуальних прагнень людини, задоволення її потреб, створення умов для її гармонійного життя у суспільстві.

Система соціальної адаптації людей із обмеженими можливостями – це комплекс заходів, що заплановані та виконуються органами державної влади, недержавними організаціями, засобами масової інформації, науково-дослідними установами. Заходи із соціальної адаптації спрямовані на задоволення загальнолюдських та специфічних потреб осіб із обмеженими можливостями за умови включення їх у життя суспільства [4].

Варто відмітити, що соціальна адаптація будується на активному використанні суб'єктивних і об'єктивних факторів життєдіяльності людини. Визначна роль у процесі соціальної адаптації відводиться саме клієнту. Успішність використання даної технології залежить від рівня готовності особи з обмеженими можливостями змінити себе, вибрати новий життєвий шлях.

Інформаційно-комунікаційні технології ми розглядаємо як сукупність методів, засобів і прийомів обробки інформації з використанням комп'ютерів і мереж, що розширює знання людей і розвиває їх можливості щодо управління технічними і соціальними процесами.

Однією із компетентностей сучасної людини Експерти Ради Європи визначили компетентність у володінні новітніми інформаційними технологіями та використанні їх у всіх сферах життєдіяльності. Для сучасного суспільства першочерговою умовою успішного розвитку є підготовка людини до роботи в інформаційному суспільстві.

Поява нових інформаційних технологій і постійне зростання об'єму інформації потребує ІКТ-компетентності як осіб, які сприяють процесу адаптації, так і осіб із обмеженими можливостями.

ІКТ-компетентності, зокрема соціальних працівників, ми розуміємо як здатність особистості використовувати інформаційні і комп'ютерні технології для задоволення власних потреб і вирішення суспільно значущих, зокрема професійних завдань.

Аспектами використання ІКТ у соціальній роботі є ведення та обробка документації; електронний обмін документами; виконання повсякденних завдань планування; підтримка та консультування осіб, які опинилися у складній життєвій ситуації засобами електронної пошти. Соціальному працівнику потрібні теоретичні знання і практичні уміння застосування ІКТ для виконання професійної діяльності.

Розроблена нами методика формування ІКТ-компетентності соціальних працівників направлена на „формування знання щодо обробки інформації; розуміння ролі ІКТ у розвитку сучасного суспільства; основи інформаційної культури; вміння використовувати ІКТ для здійснення діагностичної, прогностичної, правозахисної, організаційної, профілактичної, комунікативної функцій професійної діяльності; навички свідомого та раціонального використання інформаційних технологій і комп'ютера для розв'язання практичних завдань” [2, с. 81].

Україна визначила необхідним створення оптимальних умов для досягнення соціальної зрілості кожною особистістю; розвитку здібностей, які потрібні їй і суспільству з використанням потенціалу компенсаторно-корекційних можливостей; забезпечення знань, умінь та навичок, потрібних для нормального життя у соціумі.

На нашу думку, використання інформаційно-комунікаційних технологій у процесі соціальної адаптації осіб із обмеженими можливостями можна розглядати як інструмент для діагностування психофізичних особливостей, організації та управління корекційно-реабілітаційними процесами, навчання, спілкування, соціального реабілітування, працевлаштування, самореалізації.

Закон України „Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 рр.” визначає необхідність системи освіти відображати інтереси сучасного інформаційного суспільства шляхом впровадження ІКТ у навчально-виховний процес; підвищення якості, доступності та ефективності освіти; підготовки молоді до життя в інформаційному суспільстві; формування умінь і навичок використання ІКТ у майбутній фаховій діяльності.

„У жорстких умовах конкуренції виживає тільки підготовлений, компетентний, впевнений у собі суб'єкт нових економічних відносин. Саме якісна освіта виступає основним каналом успішної соціальної інтеграції та фактором самореалізації” [1]. Тому важливою складовою соціальної адаптації є забезпечення можливості отримання належної освіти особами із обмеженими можливостями.

Однією з головних функцій ІКТ у процесі соціальної адаптації осіб із обмеженими можливостями є подолання інформаційної нерівності.

Аспекти застосування ІКТ у освіті осіб із обмеженими можливостями досліджували О. Гончарова, О. Дікова-Фаворська, Т. Королевська, О. Кукушкіна, С. Миронова, Г. Цейтлін, А. Шевцов та ін.

Особливостями процесу навчання осіб із обмеженими можливостями є нерегулярність відвідування навчальних занять; зменшення навчального навантаження. Систематичне використання комп'ютера у процесі навчання дозволить особам із обмеженими можливостями здобути початкову і фахову підготовку як основу майбутньої професії, сприятиме розвитку їх здібностей, активізації навчального процесу.

Аналіз літературних джерел підтвердив можливість використання ІКТ із метою формування комп'ютерної грамотності та інформаційної культури; розробки індивідуальної навчально-реабілітаційної програми відповідно до нозологічних, навчальних та особистісних потреб дитини з обмеженими можливостями; забезпечення дистанційної форми навчання; моніторингу знань, умінь і навичок за допомогою комп'ютерного тестування; роботи у мережах Інтернет. Застосовування ІКТ є одним із видів реабілітаційної підтримки навчального процесу.

Варто відзначити, що створення сучасних електронних навчальних матеріалів і організація ефективного доступу до них через Інтернет є вагомим кроком у процесі освіти з використанням дистанційних технологій навчання для отримання повноцінної освіти, соціальної адаптації та реабілітації дітей із обмеженими можливостями.

З метою забезпечення рівного доступу до якісної освіти осіб із обмеженими можливостями створюється інклюзивне освітнє середовище у загальноосвітніх і вищих навчальних закладах на основі застосування особистісно орієнтованих методів навчання, з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності таких дітей. Це дозволяє сформувати активну позицію суб'єкта навчання; створити умови для індивідуального навчання; розвивати потенційні здібності кожного учня; формувати пізнавальні інтереси.

Використання ІКТ в якості допоміжних пристроїв дозволяє учням, які мають функціональні обмеження, брати активну участь у навчальному процесі, активізувати компенсаторні механізми та оптимізувати процес отримання інформації і засвоєння знань.

Особливого значення у процесі побудови навколо студентів із обмеженими можливостями спеціального освітньо-реабілітаційного простору є дистанційна форма навчання. Система дистанційного навчання має низку переваг таких як можливість навчатися вдома у зручний час, в оптимальному темпі, з доступними навчальними матеріалами і відповідає таким принципам сучасної освіти як „освіта для кожного”, „освіта протягом життя”.

Отже, введення ІКТ у навчальний процес сприяє побудові відкритої системи освіти, підвищенню рівня індивідуалізації, активізації пізнавальної та творчої діяльності молоді з обмеженими можливостями, розвитку життєвих компетентностей, що сприяє їх соціалізації, самореалізації та інтеграції у інформаційне суспільство.

В Україні послідовно реалізується Національна програма професійної реабілітації і зайнятості осіб зі обмеженими можливостями. Працевлаштування інвалідів знизить навантаження на бюджет держави, сприятиме зміцненню трудового потенціалу країни. Використання мережі Інтернет дозволить прискорити і розширити пошук вакантних місць.

Основними завданнями працевлаштування осіб зі обмеженими можливостями є забезпечення їх зручними умовами праці, необхідними для виконання робіт; технічними засобами; спеціальними устаткуванням; програмним забезпеченням і зручними засобами зв'язку. На жаль, існує низка проблем у сфері професійної реабілітації та працевлаштування осіб зі обмеженими можливостями. Одним із шляхів можливого вирішення означеної проблеми є формування ІКТ-компетентності осіб із обмеженими можливостями та їх працевлаштування у віртуальному офісі.

Створення віртуального офісу дозволить зменшити витрати на амортизацію виробництва та оренду плати; скоротити штат підприємства, формуючі робочі групи тільки на період виконання конкретної роботи; децентралізувати ділові операції. Особи з обмеженими можливостями, знаходячись вдома, можуть виконувати свої професійні обов'язки, повноцінно брати участь у діяльності фірми, мати віддалений доступ для роботи з документами, спілкуватися різними засобами зв'язку.

Таким чином, отримання якісної освіти особами з обмеженими можливостями, подальша професійна реабілітація та отримання професійних навичок, зокрема з використанням ІКТ, можуть вирішити проблему реалізації інвалідами права на працю і дозволить їм домогтися успіхів на шляху соціальної адаптації та інтеграції у суспільство.

У процесі соціальної адаптації людей із обмеженими можливостями важливим залишається питання забезпечення вільної комунікації. ІКТ сприяють розв'язанню комунікативних завдань, інколи

навіть є чи не єдиним способом зв'язку із зовнішнім світом. Наразі, мобільний зв'язок став одним із основних інструментів комунікації. Існують та створюються мобільні пристрої зі спеціальними можливостями, які призначені для використання людьми з вадами зору чи слуху. Гаджети можна використовувати для обміну повідомленнями, GPS-навігації, роботи з текстовими документами, пошуку інформації у мережах Інтернет, прослуховування музики, перегляду та зйомки фото- та відеофайлів. Підключення комп'ютера до всесвітньої мережі дозволяє особам із обмеженими можливостями віртуально контактувати з цікавими людьми, спілкуватися з друзями електронною поштою, обмінюватися інформацією з однодумцями у соціальних мережах, бути учасниками важливих подій, приймати участь у громадському житті.

Закон України „Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні” гарантує особам із обмеженими можливостями рівні з усіма іншими громадянами можливості для участі в економічній, політичній і соціальній сферах життя суспільства, створення необхідних умов, що дають можливість інвалідам ефективно реалізувати права та свободи людини і громадянина та вести повноцінний спосіб життя згідно з індивідуальними можливостями, здібностями та інтересами.

Розвиток Інтернет-технологій розширює зміст культурно-дозвілєвої діяльності осіб із обмеженими можливостями, з'являються нові інтерактивні форми різноманітних заходів. Всесвітня мережа містить електронні ресурси, де зберігаються світові шедеври культури та мистецтва, тексти книг, файли з кінофільмами. Стали можливими віртуальні екскурсії музеями України та світу, відвідування віртуальних виставок, віртуальні подорожі цікавими місцями земної кулі. Знаходячись вдома, особи з обмеженими можливостями можуть займатися своєю улюбленою справою, підвищувати свій інтелектуальний і культурний рівень.

З метою організації культурно-дозвілєвої діяльності молоді з обмеженими можливостями вбачаємо доцільним залучати соціальних працівників і волонтерів до проведення семінарів щодо можливості використання Інтернет-ресурсів. Застосування ІКТ у культурно-дозвілєвій діяльності сприяє становленню, розвитку, культурному і духовному збагаченню осіб із обмеженими можливостями, розширенню світогляд, підвищенню рівня загальної культури.

Таким чином, нами означено напрями застосування інформаційно-комунікаційних технологій у системі соціальної адаптації осіб із обмеженими можливостями. Використання ІКТ у процесі соціальної адаптації осіб із обмеженими можливостями зорієнтовано на підвищення стандартів життя, соціального статусу, включення у суспільне життя як суб'єктів діяльності. ІКТ-компетентності осіб із обмеженими можливостями сприятимуть ефективній реалізації прав та свобод громадянина та вести повноцінний спосіб життя згідно з індивідуальними можливостями, здібностями та інтересами. Активна діяльність молоді з обмеженими можливостями у громадському житті країни підвищить рівень соціально-економічного розвитку держави.

Проведене нами дослідження не вичерпує всіх питань окресленої проблеми. У подальших наукових пошуках доцільно розробити методіку підготовки осіб із обмеженими можливостями до використання ІКТ, методіку формування їх ІКТ-компетентності.

Список використаної літератури:

1. Дікова-Фаворська О. М. Креативний метод освіти осіб з функціональними обмеженнями здоров'я [Електронний ресурс] / О. М. Дікова-Фаворська – Режим доступу : http://www.vmurol.com.ua/index.php?idd=us_publication&group=11&us_publication=304.
2. Дітковська Л. А. Інформаційно-комунікаційні технології у фаховій підготовці соціальних працівників / Л. А. Дітковська // 36. наук. праць Хмельницького ін-ту соц. технол. Ун-ту „Україна”. – Хмельницький : ХІСТ Ун-ту „Україна”, 2013. – № 7. – С. 78 – 81.
3. Закон України „Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 роки” від 9 січня 2007 р. № 537-V // Відомості Верх. Ради України від 23.03.2007. – Офіц. вид. – № 12. – Ст. 102.
4. Кравченко Р. І. Проект концепції соціальної адаптації інвалідів з інтелектуальною недостатністю в Україні [Електронний ресурс] / Р. І. Кравченко // Соціальна робота в Україні: теорія і практика. – 2003. – №3. –Режим доступу : http://npu.edu.ua/e-book/book/html/D/ikpp_kkp_Soczialni%20poslygu%20na%20rivni%20gromadu/100.html.
5. Окинавская Хартия глобального информационного общества. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/law/00_gio.html.